

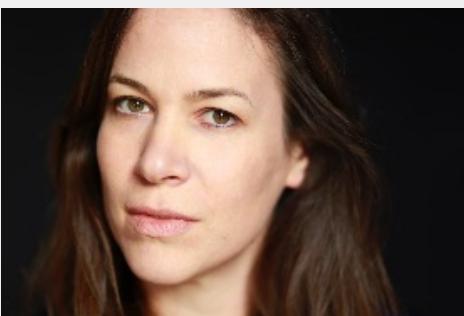
De nazi-spion van Ulla Lenze is schurk noch held

Boeken - 15 februari 2021 - Auteur: Karolien Berkvens

De Duitse auteur Ulla Lenze schreef een roman over haar oudoom Josef Klein, die spion was voor de nazi's in New York in de jaren dertig. Het is haar vijfde boek en geldt als haar internationale doorbraak. Deze week verschijnt 'De drie levens van Josef Klein' bij Meridiaan Uitgevers in een vertaling van Kris Lauwerys en Isabelle Schoepen.

“Vanaf het eerste moment wist ik dat ik op twee dingen moest letten: ik wilde Josef niet verdedigen en ik wilde hem niet aanklagen. Bij literaire vertellingen draait het in principe nooit om een stellingname – het vertellen, de verbeelding staan voorop – maar bij zo’n politiek beladen thema ligt dat toch een beetje anders. Niettemin heb ik geprobeerd het door te zetten en ik denk dat ik daarin geslaagd ben, maar persoonlijk vond ik het niet altijd makkelijk om geen moreel oordeel te vellen.”

In haar vijfde roman, 'De drie levens van Josef Klein', voert de Duitse auteur Ulla Lenze een hoofdfiguur op met wie ze bijzonder weinig overeenstemt en die tegelijkertijd toch behoorlijk dicht bij haar staat: Josef Klein was Lenzes oudoom. Het was een uitdaging om in zijn huid te kruipen, vertelt Lenze aan de telefoon, en juist daarom volgde ze tijdens het schrijven de loop van de geschiedenis.

Ulla Lenze (Mönchengladbach, 1973) studeerde Muziek en Filosofie en woont in Berlijn. Ze verbleef meerdere malen voor langere tijd in Bombay, Istanbul en Damascus. 'Der Empfänger', zoals de oorspronkelijke titel luidt, is haar vijfde boek en het eerste dat in het Nederlands is vertaald.

Die geschiedenis begint in de jaren dertig in New York, waar de Duitse emigrant

Josef Klein een teruggetrokken bestaan leidt in het levendige Harlem. Hij werkt bij een drukkerij, luistert graag naar jazz en is bovenal een hartstochtelijk radiozendamateer. Een hobby, zo blijkt, met grote gevolgen.

Hoewel hij als Joe door het leven gaat en zich niet voor politiek interesseert, komt hij in aanraking met andere, invloedrijke Duitse emigranten die zich succesvol organiseren in nationaalsocialistische groeperingen als de (in 1939 verboden) *Amerikadeutscher Bund*. Of Josef met zijn zendinstallatie versleutelde berichten naar Hamburg kan seinen, willen deze heren weten. Zeker, dat kan hij. En zo raakt hij verstrikt in een Duits spionagenetwerk, en vervolgens, in de hoop op strafvermindering, in de Amerikaanse contraspionage voor de FBI.

Ze ging op onderzoek uit nadat ze van haar moeder de briefwisseling tussen haar oudoom en opa kreeg.

Er lag binnen de familie geen taboe op het verhaal van haar oudoom, maar de details kende Ulla Lenze evenmin. Ze ging op onderzoek uit nadat ze van haar moeder de briefwisseling tussen haar oudoom en opa kreeg. “Josef en mijn grootvader Carl schreven elkaar bijna 180 brieven. De eerste brief komt uit 1946 en is vanuit het interneringskamp op Ellis Island geschreven, de laatste brieven komen uit Costa Rica, waar Josef zich uiteindelijk definitief vestigde. Het interessante vond ik dat de broers een heel verschillend karakter hebben. Carl, de politiek correcte, komt eigenlijk onsympathieker over dan zijn nonchalante, ironische broer Josef, die politiek gezien zeer dubieus was.”

Naast brieven en foto's uit het familiebezit, stuitte Lenze op reportages uit weekblad Stern en uit de New York Times. Omdat het spionagenetwerk werd opgerold vóór de Duitse oorlogsverklaring aan de Amerikanen, ontkwam Josef Klein de doodstraf. Hij pleitte onschuldig, maar werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van vijf jaar.

“Helaas schrijft hij in zijn brieven alleen zijdelings over politiek. Pas als hij in de jaren vijftig in Buenos Aires zit, uit hij zich iets meer. Hij stuit daar op de exilgemeenschap van gevluchte nazi's en distantieert zich openlijk van hen. Goed, dat was ná de oorlog, dan is het een stuk makkelijker, maar ik vond dat wel interessant. Waarom toonde hij zich niet schuld bewust, vroeg ik me tijdens mijn research vaak af.”

Waar begint en eindigt schuld, om die vraag draait Lenzes roman.

Waar begint en eindigt schuld, om die vraag draait Lenzes roman. Ze schotelt de lezer geen hapklaar antwoord voor en zo wordt Josefs worsteling, ónze worsteling.

“Ik vond het boeiend om een personage te nemen dat nogal ambivalent is. Hoe gaat zo iemand met zichzelf om en hoe gaan wij als lezers met hem om? Josef is een soort ‘tussentype’, ik wil zijn daden zeker niet bagatelliseren, maar hij was waarschijnlijk geen overtuigd nazi. Ik denk dat dit type veel voorkwam in de nazitijd. We hebben lange tijd in termen van goed en fout over de geschiedenis gesproken, maar met die categorieën houd je de thematiek op afstand, dat is echt een probleem. De meeste mensen zijn schurk noch held. Wanneer je een doorsneefiguur volgt, word je veel sneller geconfronteerd met de vraag ‘wat zou ik gedaan hebben?’”

In een tijd van oplaaiend nationalisme, aanhoudend racisme en nepnieuws is dat een even moeilijke als ongemakkelijke vraag. “In hoeverre kunnen we ons nu moreel schoon en schuldeloos wanen? Ik wil onze tijd in geen geval een op een met de historische situatie vergelijken, maar het gaat ook altijd om het nu en om onszelf als we over het verleden lezen.”

Promotievideo van uitgever Meridiaan:

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/42360/de-nazi-spion-van-ulla-lenze-is-schurk-noch-held>